

29. Юрковський Р. Польське землевласництво Північно-східних територій 1864–1904. Варшава, 2001. 406 с.
30. Arndt N. Die Deutschen in Wolhynien. Ein kulturhistorischer Überblick. Würzburg: Kraft Verlag, 1994. 96 s.
31. Arndt N. Die Schitomirer Arndts. Würzburg: Holzner. Verlag, 1970. 151s.
32. Bobrowski T. Pamiętnik mojego życia. Warszawa: P/W, 1979. T. I. 506 s.
33. Bobrowski T. Pamiętnik mojego życia. Warszawa: P/W, 1979. T. II. 577 s.
34. Vazulik J. Dejiny volynskych Cechu (Leta 1868–1914). Praha, 1997. 211 s.
35. Chrzanowski T. Dziedzictwo: ziemianie polscy i udział ich w życiu narodu. Kraków: Wydawnictwo ZNAK, 1995. 296 s.
36. Holz H. Deutscher Anteil am Handel und Gewerbe in Wolhynien. Wolhynische Hefte. 1984. N 3. S. 127–152.
37. Jezierski A. Problemy rozwoju gospodarczego ziem polskich w XIX i XX w. Warszawa: Książka i Wiedza, 1984. 294 s.
38. Klemantowicz D., Ziomek W. Polacy w uprzemysłowieniu Wołynia w latach 1864 – 1914. *Ucrainica Polonica*. Київ; Житомир, 2004. Т. 1. 444 s.
39. Lukawski Z. Polska w Rosji 1863–1914. Wrocław-Warszawa-Krakow-Gdan'sk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawn. Polskiej Akademii Nauk, 1978. 229 s.
40. Nickel S. Die Deutschen in Wolhynien. Kiev, Charkow: Staatsverlag der nationalen Minderheiten der USSR, 1935. 125 s.
41. Podhorodecki L. Dziej'e Kijowa, 2t. /L. Podhorodecki. Warszawa: Książka i Wiedza, 1982. 329 s.
42. Praxenthaler B. Anten-bestande über Wolhyniendeutschen im Gebietsarchiv Shitomir. München: Osteuropa Institut, 1995. 101 s.
43. Rink F. Die Wolhyniendeutschen: Ihr Werk und Schicksal. *Heimatbuch*. Stuttgart, 1959. – S. 39–53.
44. Jurkowski R. Ziemiaństwo polskie Kresów Północno-Wschodnich 1864-1904: działalność społeczno-gospodarcza. *Warszawa: Przegląd Wschodni*, 2001. 603 s.

Неля Романюк. Етнічніє общества Правобережной Украины в исторических исследованиях. В статье рассматривается историография этнической истории Правобережной Украины периода экономической модернизации (1861–1914 гг.), вклада поляков, евреев, немцев и чехов в социально-экономическое развитие Киевщины, Подоллии и Волыни. Отечественными и зарубежными учеными наработан массив научной информации по проблемам производственной деятельности, культурно-образовательных аспектов жизни разных этносов, их взаимоотношений с коренным украинским населением.

Ключевые слова: историография, этнические общества, колонизация, производственная деятельность, Правобережная Украина.

Nelia Romaniuk. Ethnic Societies in Historical Research of Right Bank Ukraine. The historiography of the Right Bank Ukraine ethnic history during economic modernization (1861–1914) and the contribution of Polacks, Jews, German and Czechs into social and economic development of Kyivshchyna, Podillya and Volyn have been considered in the paper. The array of scientific information on productive activity, on cultural and educational aspects of different ethnoses and their interaction with indigenous Ukrainians has been developed by native and foreign scientists.

Key words: historiography, ethnic societies, colonization, economic activity, Right Bank Ukraine.

Стаття надійшла до редколегії
18.11.2018 р.

УДК 930.25(477)

Валентина Надольська

Демократичні перетворення в архівній галузі України

У статті виконано аналіз процесів демократизації архівної галузі доби української незалежності. Нові підходи до її розвитку закріплено в правовій базі, розробці та реалізації цільової державної політики, децентралізації, розширенні доступу до архівної інформації, формуванні інформаційної бази архівних документів, налагодженні міжнародної співпраці у всесвітньому архівному середовищі.

Ключові слова: архівна галузь, архівне законодавство, архівні установи, Національний архівний фонд, доступ до архівних документів, Україна.

Постановка наукової проблеми та її значення. Розпад СРСР, розгорнуті в пострадянських країнах процеси державотворення зумовили початок кардинальних змін і в такій важливій галузі життєдіяльності суспільства, як архівна справа. Демократичні перетворення створили підґрунтя для появи в незалежних державах нових суспільних відносин у сфері формування, зберігання та використання документів архівних фондів і державного управління архівною справою, вплинули на форми та сферу діяльності архівів. Їх закріплено в правовій і нормативній базах, розробці та реалізації нової державної політики в архівній галузі. Визначальною тенденцією реформування архівної справи в останні десятиріччя стала її демократизація, яка проявилася насамперед у розширенні доступу до архівних документів. Накопичений у пострадянських державах, Україні зокрема, досвід трансформації цієї галузі вимагає детального наукового аналізу, який сприятиме виробленню ефективної стратегії її подальшого розвитку. Вивчення означеної проблеми розкриває широкі можливості для компаративних студій процесів реформування архівної галузі на пострадянському просторі.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Необхідність такого дослідження актуалізується й недостатністю розробки проблеми в українській і зарубіжній історіографії. Зміни в архівно-інформаційній галузі України стали предметом наукового дослідження, починаючи з другої половини 90-х рр. XX ст. Аналізуючи питання реформування архівної галузі, тенденції сучасної архівної політики в незалежній державі, українські дослідники Г. Боряк, Л. Дубровіна, В. Ляхоцький, І. Матяш, К. Новохатський, Г. Папакін, Я. Пиріг, О. Удод та ін. звернулися до теоретичних і практичних проблем розробки українського законодавства про Національний архівний фонд й архівні установи, питань доступу до архівних документів, процесів формування архівних інформаційних ресурсів, здобутків міждержавного співробітництва з архівних питань та ін.

У вивченні проблеми реформування архівної галузі в Україні досягнуто певних успіхів. Водночас потрібно продовжити дослідження, що продиктовано як багатоаспектністю теми, так і необхідністю аналізу нових джерел. Тому автор ставить перед собою завдання проаналізувати розвиток архівно-інформаційної галузі України в останні десятиріччя, з'ясувати зміни, які в ній відбулися за роки державотворення, та проблеми, які потребують подальшого розв'язання.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження

1. Формування архівного законодавства

Важливе значення для архівного будівництва в незалежній Україні, для захисту її суверенності та національних інтересів в архівній сфері, зміцнення позицій у міжнародному правовому просторі мали прийняття й розвиток архівного законодавства.

Перший галузевий закон «Про Національний архівний фонд і архівні установи» [18] затверджено Верховною Радою України 24 грудня 1993 р. Архівний закон уперше об'єктом правової регламентації визначив Національний архівний фонд (далі – НАФ) як сукупність документів, що належать державі й мають наукову та історико-культурну цінність. На законодавчому рівні унормовано створення з усіх наявних в Україні до 1991 р. архівних комплексів цілісної системи носіїв ретроспективної документної інформації – єдиного НАФ як складової частини не лише вітчизняної, але й світової культурної спадщини, інформаційних ресурсів суспільства. Визнаючи рівність усіх форм власності, закон закріпив верховне право Українського народу на НАФ як загальнонаціональне надбання.

Із прийняттям Закону «Про Національний архівний фонд і архівні установи» конституційовано систему, яка мала забезпечити функціонування НАФ; створено підґрунтя для подальшого реформування архівної справи на принципах її деполітизації й демократизації.

Базові принципи архівного закону враховано в наступні роки в низці інших законодавчих актів культурно-інформаційного кола («Про державну таємницю», «Про авторське право і суміжні права», «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Про музеї та музейну справу», «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» й ін.). Основоположним для діяльності архівів і громадян в архівній сфері стало положення статті 34 Конституції України: «Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію» [7, с. 21].

Досвід архівного будівництва на засадах нового законодавства враховано в новій редакції Закону «Про Національний архівний фонд та архівні установи», прийнятого парламентом 13 грудня 2001 р. [15]. У документі далі розвинуто підхід щодо зміцнення державного впливу на сферу зберігання документів. Виконання завдань і функцій держави з управління архівною справою та діловодством в українському законі покладено й на центральні державні архіви. Відповідно, статус посадових осіб цих установ визначено як статус державних службовців (ст. 25).

Одним із базових принципів законодавчого акта України стала декларація свободи доступу до архівів, зокрема й іноземних громадян, чітке визначення форм використання відомостей, які містяться в документах НАФ. Закон установив єдиний спрощений порядок оформлення громадян для роботи з архівними документами – лише на підставі особистої заяви й документа, що посвідчує особу (ст. 15).

Унесені в архівний закон України зміни та доповнення значно розширили сферу його застосування, створили умови для більш повної реалізації. Цьому сприяли також вироблення й прийняття низки підзаконних та інших відомчих актів, які регулюють різні аспекти організації архівної справи, що дало змогу ввести функціонування архівної справи незалежної держави в чіткі юридичні рамки [1, с. 10–11].

Низку змін і доповнень до закону про Національний архівний фонд прийнято парламентом у 2006–2015 рр. Вони покликані посилити протидію незаконному обігу архівних документів, збільшити санкції за порушення архівного законодавства, удосконалити механізми проведення експертизи цінності документів, забезпечення збереженості документів НАФ [14].

Основу розробленого в незалежній Україні архівного законодавства становили норми, спрямовані на дотримання демократичного принципу публічності архівів (за збереження загальноприйнятих обмежень), задоволення інформаційних потреб не лише державних структур, але й усього суспільства, окремого громадянина.

2. Реорганізація керівного органу управління архівною галуззю

Із проголошенням незалежності розпочато й реорганізацію, формування власного керівного органу архівної служби та визначення сфери його компетенції. 21 липня 1992 р. постановою Кабінету Міністрів України затверджене Положення про центральний орган виконавчої влади у сфері архівної справи [16]. Створення органу управління архівною справою при уряді незалежної держави засвідчило надання йому високого статусу.

Із часу створення в незалежній Україні органу управління архівною справою його назва й статус декілька разів змінювалися. У 1992–1999 рр. діяло Головне архівне управління при Кабінеті Міністрів України, у березні – грудні 1999 р. – Головне архівне управління України. У грудні 1999 р. Указом Президента України створено Державний комітет архівів [17]. Підвищення статусу центрального органу виконавчої влади в архівній сфері й діловодстві засвідчило визнання державою великого значення документозберігальної, діловодної, інформаційної функцій архівних закладів, їх ролі в сучасних процесах державного будівництва, розвитку суспільства, національної культури [13, с. 21].

В умовах відмови від галузевого принципу управління на користь функціонального Держкомархів став органом формування й проведення державної політики, нормативно-методичного та прогностичного забезпечення життєдіяльності архівної системи. У ході виконання покладених на нього завдань він взаємодівав з іншими центральними й місцевими органами виконавчої влади, органами Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, а також із відповідними органами та організаціями інших держав.

У грудні 2010 р. у зв'язку з потребою оптимізації системи центральних органів виконавчої влади Держкомархів реорганізовано в Державну архівну службу (Укрдержархів) із функціями з реалізації державної політики у сфері створення та забезпечення функціонування системи страхового фонду документації [19].

Одночасно з формуванням і чітким окресленням функцій центрального органу управління архівною справою в Україні здійснено важливі кроки для децентралізації системи управління, розширення повноважень відповідних структур на місцях. Частина функцій Главархіву України перейшла до державних архівів областей, які отримали статус структурних підрозділів облдержадміністрацій, а їхні співробітники стали державними службовцями.

3. Реформування системи архівних установ

Для забезпечення реалізації державної політики у сфері архівної справи й діловодства в Україні реорганізовано систему архівних установ, здійснено організаційні заходи щодо уточнення профілю архівів та їх перейменування. На початок 1990-х рр. система архівних установ в Україні включала шість центральних державних архівів (два історичні архіви в Києві й Львові, архів вищих органів влади та управління, архів-музей літератури й мистецтва, науково-технічний архів, кінофотофоноархів), Державний архів при Раді Міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні архіви (областей, міст Києва та Севастополя, районів), архівні підрозділи державних наукових установ, музеїв і бібліотек. У 1991 р. вона поповнилася Центральним державним архівом громадських об'єднань, створеним на базі

архіву ЦК КПУ. Партійні архіви обкомів партії були ліквідовані та передані на державне зберігання до державних архівів областей.

У 1996 р. змінено статус відділу рукописів ЦНБ АН України (нині – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського), на базі якої створено Інститут рукопису та Інститут архівознавства, а згодом – Бібліотечно-архівну колекцію «Фонд президентів України» [10, с. 46].

Утворилися нові галузеві державні архівні установи: ГДА Міністерства оборони України (1992), ГДА Служби безпеки України (1994), ГДА Міністерства внутрішніх справ (1995), ГДА Комітету України з питань гідрометеорології (1995), Державний картографо-геодезичний фонд України, ГДА фінансових посередників Фонду державного майна України, ГДА Державного департаменту з питань виконання покарань України, Державний інформаційний геологічний фонд України (1996) [5].

Як координаційний центр із питань роботи з документами архівної україніки, які зберігаються в інших державних архівах та архівних підрозділах організацій і громадських об'єднань, в інших юридичних осіб України, а також у громадян України, іноземців та осіб без громадянства у травні 2007 р. в Україні створено Центральний державний архів зарубіжної україніки (ЦДАЗУ) [20].

Окрім дев'яти центральних державних архівів, система державних архівних установ України сьогодні включає 24 державні архіви областей; державні архіви міст Києва й Севастополя; 12 галузевих архівів; 326 архівних відділів райдержадміністрацій; 142 архівні сектори райдержадміністрацій; 127 архівних відділів міських рад. Окрім того, в Україні діє 1518 трудових архівів [4]. Завдяки архівній реформі реалією в Україні стала множинність форм власності на архівні документи та багатоманітність видів архівних установ.

Системність і наукову обґрунтованість заходам щодо реформування архівної галузі забезпечило створення (1994) та діяльність спеціалізованої науково-дослідної установи – Українського державного науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства. Завдання інституту полягають у дослідженні актуальних проблем архівознавства, документознавства, створенні концепцій і прогнозуванні розвитку архівної справи та документальної забезпечення управління в умовах інформатизації суспільства, дослідженні правових аспектів роботи з документами НАФ, організації науково-технічної інформації з питань архівної справи [2, с. 67].

Розв'язання проблем архівної справи стосується діяльності створеної в травні 1992 р. Спілки архівістів України – громадської організації, покликаної сприяти розвитку архівної справи, задоволенню та захисту законних соціальних, наукових, економічних, творчих, національно-культурних інтересів архівістів, змінити ставлення суспільства до архівної справи, підвищити престиж професії архівіста. Члени Спілки архівістів України беруть участь у наукових дослідженнях у галузі архівної справи, вивченні різноманітних аспектів діяльності архівів, поліпшенні професійної підготовки архівістів [9].

4. Демократизація доступу до архівних документів

Реформування архівної галузі створило основу для істотних змін у сфері доступу до документів НАФ України. Їх виявом стало розсекречення, оприлюднення та вивчення значних масивів документів, які в радянський час зберігалися в архівах КПУ, спецслужб, у фондах державних архівів, зняті обмежень доступу до не менш значних документальних масивів, регламентуванні на зрозумілих цивілізованих принципах обмежень, що залишилися. До пріоритетних віднесено завдання створення та вдосконалення пошукових засобів до всіх фондів архівів і, передусім, до раніше закритих або малозатребуваних. Правові проблеми доступності архівів в Україні загалом врегульовано згідно з рекомендаціями Комітету міністрів Європейського Співтовариства 2000 р. На початок XXI ст. в Україні завершено період масового розсекречування документів, але цей процес продовжується й сьогодні. У квітні 2015 р. Верховна Рада України прийняла Закон «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років», який передбачає створення механізмів реалізації права кожного на доступ до такої архівної інформації. Питання перегляду грифів секретності матеріальних носіїв інформації та приведення їх у відповідність до вимог законодавства перебуває на постійному контролі керівництва Укрдержархіву. Кількість секретних справ, які перебувають на зберіганні в держархівах станом на січень 2013 р., становила лише 0,19 % від загальної кількості одиниць зберігання. Цей показник є одним із найнижчих серед пострадянських країн [4].

Результатом відкритості архівів стало збільшення кількості дослідників, у тому числі з-за кордону, розширення тематики інформаційних запитів. Провідне місце в роботі державних архівних установ сьогодні посідає виконання запитів, спрямованих на соціальний захист і забезпечення прав громадян

України, іноземних громадян, задоволення інтересів населення, пов'язаних із доступом до ретроспективної документної інформації. Архівні довідки та копії документів сприяють забезпеченню прав громадян, гарантують соціальний захист, дозволяють їм оформляти пенсії, переглядати її розмір, отримувати компенсаційні виплати, користуватися відповідними пільгами.

Водночас зросли запити суспільства на отримання архівної інформації не завжди належно задовольняються. Проблеми доступу зумовлені не лише певними законодавчими прогалинами, а й суб'єктивізмом керівників і співробітників архівних установ (вимагання додаткових підтверджень права на доступ до архівних документів там, де вони не потрібні; зволікання з наданням документів; безпідставні заборони копіювання та ін.). Тому в різних установах користувач архівними документами може отримати відмінні відповіді на свої запити. Особливо це стосується слідчих і судових документів минулого, які не мають обмежувальних грифів, але містять персональні дані. У таких випадках виникає суперечність між захистом приватної інформації та необхідністю забезпечення умов для розвитку наукових досліджень. Проблему ускладнює відсутність загальних правил користування документами, які стосуються жертв політичних репресій. Ускладнює доступ до архівної інформації відсутність єдиної практики надання платних послуг архівних установ. Усе це породжує парадоксальну ситуацію: при значному збільшенні кількісних показників із надання документальної інформації в різних формах, якість обслуговування користувачів потерпає, їхні претензії до архівістів не зменшуються [12, с. 77].

Покращення організації доступу до архівної інформації вимагає подальшого вдосконалення законодавства, нормативно-правової бази діяльності архівів, збільшення бюджетного фінансування галузі, продовження та активізації процесу розсекречення інформації, яка не становить державної або іншої охоронюваної таємниці.

5. Інформатизація архівної галузі

До важливих тенденцій розвитку архівної справи в незалежній Україні належить її системна інформатизація, автоматизація ключових процесів, спрямовані на забезпечення загальнодоступності документів НАФ. Із метою розширення інформаційної бази архівних документів в Україні з 1991 р. проводиться робота зі створення спеціалізованого банку інформації за документальними джерелами з історії України в рамках проекту «Архівна та рукописна україніка. Національна зведена система документної інформації», із якого виокремлено напрям під назвою «Національна архівна інформаційна система», що перетворився на державну програму [11, с. 54].

Із метою формування галузевої інформаційної системи у 2000 р. в Державному комітеті архівів України створено Центр інформаційних технологій. Розроблений його працівниками програмний продукт «Архівні фонди України» дав змогу розпочати процес формування електронних версій місцевих фондів каталогів й інтегрувати їх у єдину національну систему [3].

Важливе значення для представлення українських архівних ресурсів у Всесвітній мережі Інтернет мало відкриття офіційних веб-сайтів Держкомархіву; Галузевого державного архіву Служби безпеки України; Інституту археології; Інституту літератури ім. Т. Шевченка; Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського НАН України; Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства, державних архівів [6, с. 487].

У рамках Державної програми розвитку мережі Інтернет в Україні Центром інформаційних технологій Держкомархіву розроблена та втілюється в життя програма створення мережі Інтернет-ресурсів державних архівів. Архівісти активізували свою роботу з розширення доступу до архівних документів, намагаючись за допомогою професійно підготовленого науково-довідкового апарату всебічно інформувати суспільство про наявні фонди й колекції, у яких міститься ретроспективна інформація. Одним із прикладів налагодження функціонування архіву як соціально-комунікаційної структури в електронному середовищі є Галузевий державний архів Служби безпеки України. Другого жовтня 2008 р. при ньому розпочав роботу Відкритий електронний архів (Інформаційно-довідковий зал), покликаний спростити доступ та використання документів архіву. Важливе значення в умовах інформатизації архівної справи в Україні відіграють виставки архівних документів, які функціонують у мережі Інтернет у режимі on-line.

Задля збереження цифрових ресурсів (електронних документів, електронних інформаційних ресурсів) у 2007 р. на державному рівні прийнято рішення про створення Центрального державного електронного архіву України (ЦДЕА України), на який покладено завдання комплектування електронними документами та електронними інформаційними ресурсами НАФ загальнодержавного й місцевого значення, їх облік, збереженість і створення умов для користування ними. У сучасних умовах ЦДЕА

України виконує координацію діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, незалежно від форми власності в галузі електронного діловодства, упровадження інформаційно-комунікаційних технологій, електронного документообігу, електронного цифрового підпису, зберігання та використання інформації.

Хоча Україна й не стоїть осторонь світових процесів, рівень державної підтримки процесів інформатизації в ній ще не відповідає сучасним тенденціям і вимогам. Для адекватного реагування на виклики часу в цифрову еру державні архівні установи потребують забезпечення їх сучасними технічними засобами, комп'ютерним обладнанням, відповідним програмним забезпеченням, новітніми інформаційними технологіями. Суттєвою перешкодою на шляху до впровадження інформаційних технологій в архівній сфері, крім недостатнього фінансування, є практична відсутність кваліфікованих фахівців.

6. Активізація науково-видавничої діяльності

Про загальний динамічний розвиток української архівістики свідчить започаткування Українським науково-дослідним інститутом архівної справи та документознавства (УНДІАСД) продовжуваних видань – «Студії з архівної справи та документознавства» (1996), «Пам'ятки» (1998), «Архівознавство. Археографія. Джерелознавство» (1999). У 2000 р. побачило світ офіційне видання Укрдержархіву – «Вісник Державної архівної служби України». Із метою інформування про діяльність Спільки архівістів України засновано друкований орган САУ – інформаційний бюлетень «Вісник САУ» (1991 р.; із 1998 р. – «Архівіст: вісник САУ»).

Активізація науково-видавничої діяльності, яка виконується на базі державних архівних установ, виявляється й на регіональному рівні. Результати наукових досліджень з архівознавства, документознавства, спеціальних історичних дисциплін, публікації архівних документів друкуються в місцевих періодичних і продовжуваних виданнях: «Архівіст»: Інформаційний вісник Державного архіву Сумської області (із 2000 р.), «Інформаційний збірник Державного архіву Луганської області» (із 2003 р.), «Архіваріус»: Інформаційний вісник Держархіву Тернопільської області (із 2004 р.), «Архівний вісник»: Інформаційний бюлетень Державного архіву Чернігівської області (із 2005 р.), «Одеські архіви» (із 2007 р.), «Харківський архівіст» (із 2007 р.) та ін.

Державні архіви беруть активну участь у таких державних пошуково-видавничих проектах, як «Реабілітовані історією», «Книга Пам'яті України», «Загиблі на чужині», «Звід пам'яток історії та культури», Програма розвитку краєзнавства тощо.

7. Розвиток міжнародного співробітництва

За роки незалежності Україна вибудувала власну стратегію й тактику міжнародного спілкування у всесвітньому архівному середовищі. Якісно новою стала співпраця Укрдержархіву з Міжнародною радою архівів (МРА), її проблемними та регіональними структурами, постійною – участь у Міжнародних конференціях Круглого столу архівів (CITRA) й Міжнародних конгресах архівів.

У 2004 р. Укрдержархів виступив одним із дев'яти засновників Консультативної ради керівників державних архівних служб держав-учасниць СНД, покликаної розглядати актуальні питання архівної справи та виробляти механізми їх розв'язання. Відбулося 15 засідань Консультативної ради, два з них (2005 р. і 2010 р.) – в Україні [8].

Українські архівісти залучалися також до участі в розробленні й упровадженні архівних програм Ради Європи (відновлення пам'яті Польщі, Спільна архівна спадщина тощо), роботи регіональних архівно-бібліотечних структур (Європейська комісія із збереженості та доступу). Регулярною стала участь українських архівістів у міжнародних науково-практичних конференціях стосовно актуальних питань архівної справи та стану джерельної бази історичних досліджень, реституції архівних фондів.

Важливим напрямом зовнішньополітичної активності державної архівної служби України залишалось налагодження й розвиток двостороннього взаємовигідного співробітництва з країнами світу. Загалом за роки незалежності Укрдержархівом підписано 24 міжнародні двосторонні угоди з архівними службами та національними архівами країн світу. Прикладом змістового наповнення, взаємної зацікавленості стала ефективна реалізація конкретних проектів у межах угод з архівними службами Білорусі, Латвії, Литви, Польщі.

Позицію України в міжнародному архівному співробітництві визначають національні інтереси в архівній справі, розвиток повноправного та взаємовигідного співробітництва з усіма національними архівами, адаптація загальнодемократичних і професійних здобутків інших країн, поширення власного досвіду розв'язання проблем комплектування, зберігання та використання архівних фондів і документів.

Багатовекторна міжнародна співпраця сприяє інтеграції України у світовий архівний простір, дає змогу вивчати досвід організації та управління архівною справою в зарубіжних країнах, упроваджувати новітні технології, активізувати міжнародний обмін архівною інформацією тощо. Розвиток міжнародних зв'язків національних архівних служб виступає важливим чинником зростання професійних знань і зміцнення добросусідських відносин між державами.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, демократизація архівно-інформаційної сфери стала складовою частиною процесів українського державотворення. В основу перебудови національної архівної справи покладено принципи багатоманітності форм власності на архівні документи, єдності національної сукупної архівної спадщини. До визначальних тенденцій демократизації архівної галузі в останні десятиріччя можна віднести правове врегулювання всіх компонентів системи архівних установ; деполітизацію та децентралізацію; розширення доступу до архівної інформації; формування інформаційної бази архівних документів; розвиток повноправного й взаємовигідного співробітництва з архівними службами та національними архівами країн світу.

Відкритість архіву, прозорість і неупередженість його діяльності, усебічне та системне використання соціально значущої ретроспективної документної інформації, обмін інформацією на державному й міжнародному рівнях є показником розвитку демократії, побудови громадянського правового відкритого суспільства. Процеси реформування архіву як соціально-комунікаційної структури дають змогу Україні інтенсивніше рухатися вперед до єдиного світового інформаційного простору.

Джерела та література

1. Архивное дело в странах СНГ в 1991–1998 гг. Аналитический обзор / Росархив. ВНИИДАД. Москва: Науч. кн., 2002. 300 с.
2. Бездрабко В. Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства – провідна наукова установа документознавчої галузі. *Архіви України*. 2009. Вип. 3–4. С. 67–95.
3. Боряк Г. В. Десять років інформатизації архівної справи в Україні: Проблеми. Здобутки. Перспективи. URL: <http://www.archives.gov.ua/Publicat/Researches/Doslidz-Boryak.php#Top> (дата звернення: 15.05.2018).
4. Державна архівна служба України (Укрдержархів). URL: <http://www.archives.gov.ua/Archives/index.php?scau> (дата звернення: 15.11.2017).
5. Забудська Л. Ф. Історія архівної справи в Україні як складової культури та національної документальної спадщини. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/inb/2008-2/08zlfnds.pdf> (дата звернення: 11.06.2018).
6. Кисельова А. Веб-сайт Державного комітету архівів України: загальний огляд структури і змісту. *Наукові праці / НБУ ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2004. Вип. 13. С. 485–491.
7. Конституція України : прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р.: із зм.: станом на 1 січня 2006 р. / Міністерство юстиції України. Офіц. вид. Київ, 2006. 126 с.
8. Консультативный совет руководителей государственных архивных служб / Исполнительный комитет СНГ. Официальный сайт. URL: <http://cis.minsk.by/page.php?id=15206> (дата звернення: 07.06.2018).
9. Матяш І. Б. Організація архівної справи в сучасній Україні. *Студії з архівної справи та документознавства*. URL: <http://www.history.org.ua/JournALL/sid/11/2/2.pdf> (дата звернення: 25.04.2018).
10. Матяш І. Б. Сучасна українська архівістика: організація, проблеми, завдання. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. Київ, 2004. № 1. С. 45–50.
11. Національна архівна інформаційна система «Архівна та рукописна Україніка» і комп'ютеризація архівної справи в Україні: зб. наук. праць. Київ, 1996. Вип. 1: Інформатизація архівної справи в Україні: Сучасний стан та перспективи. 308 с.
12. Новохатський К. Є. Організація доступу до документів Національного архівного фонду України та використання архівної інформації. *Архіви України*. 2008. № 3–4. С. 75–83.
13. Пирог Р. Я. Архивное строительство в Украине: современные тенденции, проблемы, перспективы. *Архіви Беларусі на рубяжы XX–XXI стст.: гісторыя, стан, перспектывы развіцця*: між нар. наук.-практ. канф. Мінськ, 8–9 лют. 2000 г. / склад.: У. І. Адамушка й ін. Мінск, 2001. С. 19–24.
14. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення прогидії незаконному обігу архівних документів : Закон України від 22 грудня 2006 р. № 534-V. URL: <http://www.archives.gov.ua/Law-base/Laws/> (дата звернення: 07.06.2018).
15. Про внесення змін до Закону України «Про Національній архівний фонд та архівні установи»: Закон України від 13 грудня 2001 р. № 2888-III. URL: <http://www.archives.gov.ua/Law-base/Laws/index.php?2001-2888-3> (дата звернення: 19.07.2018).
16. Про затвердження Положення про Головне архівне управління при Кабінеті Міністрів України: Постанова Кабінету міністрів України від 21 липня 1992 р. № 415. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=415-92-%EF> (дата звернення: 21.04.2018).

17. Про зміни у структурі центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 15 грудня 1999 р. № 1573. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1573%2F99> (дата звернення: 07.06.2018).
18. Про Національний архівний фонд і архівні установи: Закон України від 24 груд. 1993 р. № 3814-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 15. Ст. 86.
19. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 9 грудня 2010 р. №1085/2010. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/12584.html> (дата звернення: 12.05.2018).
20. Про утворення Центрального державного електронного архіву України та центрального державного архіву зарубіжної україніки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 травня 2007 р. № 279-р URL: <http://tsdazu.gov.ua/ua/about.html> (дата звернення: 09.04.2018).

Валентина Надольская. *Демократические преобразования в архивной отрасли Украины.* В статье анализируются процессы демократизация архивно-информационной сферы, ставшие важной составной трансформации украинского общества в последние десятилетия. Новые подходы к ее развитию нашли свое закрепление в правовой и нормативной базе, разработке и реализации целевой государственной политики. Результатом демократических преобразований стали деполитизация и децентрализация архивной отрасли, расширение доступа к архивной информации, формирование информационной базы архивных документов и др. Последующая реализация эффективной стратегии развития архивного дела в Украине требует всестороннего осмысления опыта практической деятельности отечественных и зарубежных архивных учреждений.

Ключевые слова: архивная отрасль, архивное законодательство, архивные учреждения, Национальный архивный фонд, доступ к архивным документам, Украина.

Valentyna Nadolska. *The Democratic Transformations of Archival Sector of Ukraine.* The democratization of the archive-information sphere was an important component of transformation of Ukrainian society in the last decades in article is analysed. The new approaches to its development have been consolidated into the legal and regulatory base, the development and implementation of targeted public policies. The depoliticization and decentralization of the archival sector, increasing access to historical information, forming the information base of archival documents, etc. became the result of democratic transformations. The following realization of an effective strategy for the development of archives in Ukraine requires a comprehensive understanding of the practical experience of native and international archival institutions.

Key words: archival sector, archived legislation, archival institutions, National archived fund, access to archival documents, Ukraine.

Стаття надійшла до редколегії
24.10.2018 р.

УДК 94(477.8)«1921/1939»:304.44

Олександр Гаврилюк

Українська сакральна спадщина в Другій Речі Посполитій: проблеми збереження

У статті висвітлено політику міжвоєнної Польщі (1918–1939 рр.) щодо збереження на підвладних їй етнічних українських землях сакральної спадщини українського населення. Указано, що означену спадщину представляли нерухомі та рухомі пам'ятки православної й греко-католицької церков. З'ясовано правові засади проведення такої політики, її відмінності щодо реліквій православного та греко-католицького кліру, діяльність відповідних пам'яткоохоронних структур. Проаналізовано заходи з інвентаризації, складання реєстру, фінансового забезпечення справи збереження пам'яток. Наведено відомості про brutальне нищення польською владою в 1938 р. на теренах Холмщини й Південного Підляшшя православних святинь як вагомого складника вирішення в Другій Речі Посполитій «українського питання» репресивними методами.

Ключові слова: Друга Річ Посполита, українська сакральна спадщина, православна церква, греко-католицька церква, пам'яткоохоронна справа, акція 1938 р.

Постановка наукової проблеми та її значення. Період сучасних непростих трансформаційних процесів у житті українського суспільства продовжує супроводжуватися зверненням національної істо-